

Azərbaycanın mediasında LGBTİQ+ə qarşı

nifrət nitqinin monitorinqi

2-ci Buraxılış / Avqust 2021-ci il

E: queerradar@gmail.com

W: www.queerradar.com

Fb: facebook.com/queerradar

IG: [@queerradar](https://www.instagram.com/queerradar)

Bu təhlil “Creative Commons Attribution-Non Commercial” lisenziyası əsasında təqdim olunur.

Materialın kopyalanmasına, tirajlanmasına, paylaşılmasına və eləcə də bu təhlil əsasında yeni işlərin yaradılmasına aşağıdakı şərtlər daxilində icazə verilir:

1. “QueeRadar”a istinad olunmalıdır.
2. Kommersiya məqsədilə istifadə olunmamalıdır.

GİRİŞ

QueeRadar, LGBTİQ+ media monitoring layihəsi bir ildir ki, Azərbaycanda onlayn medianın monitoringini aparır. Bir ildir ki, internet mediasında tirajlanan nifrət nitqi, diskriminativ dil və üslub, LGBTİQ+lərin azad vətəndaş kimi yaşamasına maneə yaradılmasında öz rolunu oynayan xəbər və məqalələri analiz edir. Monitoringin məqsədi Azərbaycan mediasında həssas qruplara qarşı nifrət nitqinin təzahürlərini sistemativ şəkildə öyrənmək, LGBTİQ+ləri damğalayan ifadələrə xüsusi diqqət yetirməkdir.

"Nifrət nitqi — ətrafdakılara yönəlmiş nitq formasıdır, hansı ki, insan ləyaqətinin və bərabərliyin əsas prinsiplərini rədd edir, ayrı-ayrı şəxslərin və ya əhalinin ayrı-ayrı qruplarının cəmiyyətin gözündə mövqeyini kiçiltməyə yönəlir".

"Nifrət nitqi" dedikdə ictimai təhlükəsizliyi təhdid edən, düşmənçiliyi təhrik edən və bəzi insan qruplarını dehumanizasiya edən ifadələr nəzərdə tutulur. Yerli mediasferada nifrət nitqinin təzahür formalarına əsasən, şərti olaraq üç qrup yaratmaq olar:

- birbaşa nifrətə, ayrışdırıcı və zorakılığa çağırış;
- diskriminativ əsasla təhdid və təhqirin yayılması;
- ayrı-seçkilik və stiqma ehtiva edən ifadələr;

Tədqiqatlar göstərir ki, dünya üzrə LGBTİQ+lər koronavirus pandemiyası qarşısında daha həssas vəziyyətə düşüblər. Pandemiyaöncəsi sosial və iqtisadi iyerarxik münasibətlər böhran dövründə mövcud bərabərsizliklərin sahəsini daha da böyüdü. İLGA-Avropa başda olmaqla, 187 təşkilatın yaratdığı koalisiyanın birgə yayımlanan bəyanatında deyilir ki, pandemiya mövcud ayrışdırıcı, zorakılıq və digər hüquq pozuntularını dərinləşdirib.

2020-ci ilin martından etibarən Azərbaycanda pandemiyanın səbəb ola biləcəyi təhlükənin qarşısını almaq üçün ölkə sərt karantin rejiminə

keçməklə insanların hərəkətini məhdudlaşdırıb, hökumət zəruri hesab etmədiyi iş yerlərini uzun müddət qapalı saxlayıb. Pandemiyanın ilk dalğasında Azərbaycanda yaşayan LGBTİQ+lərin psixoloji, sosial və iqtisadi problemlərini öyrənmək üçün “QueeRadar”ın keçirdiyi sorğu nəticəsindən aydın olub ki, kuirlər üçün vəziyyət hər mənada gərgindir. Məsələn, tək-cə 2020-ci ilin iyun-iyul aylarında Bakıda 5 trans qadına hücum olunub. Onlardan biri öldürülüb.

Bu ilki hesabatımızda bu hadisələrin mediada necə təzahür etdiyini; LGBTİQ+lərin təqib edilməsi və öldürülməsi fonunda medianın transfobik və homofobik səssizliyini; verilən xəbərlərin hansı kontekstdə, hansı sərhədlər daxilində, kimdən müsahibə alaraq, kimdən almayaraq, hansı məqamı qabardaraq, hansını arxa plana ataraq hazırlandığını təqdim edirik.

METODOLOGIYA

Biz 2020-ci ilin yanvar ayından dekabr ayının sonunadək olan dövr ərzində Azərbaycanın 23 mətbuat orqanının onlayn versiyasında gender mənsubiyyəti və cinsi oriyentasiyaya köklənmiş nifrət nitqi nümunələrinin axtarışını etdik.

Mətbuat orqanlarının seçimi aşağıdakı meyarlar əsasında aparılıb:

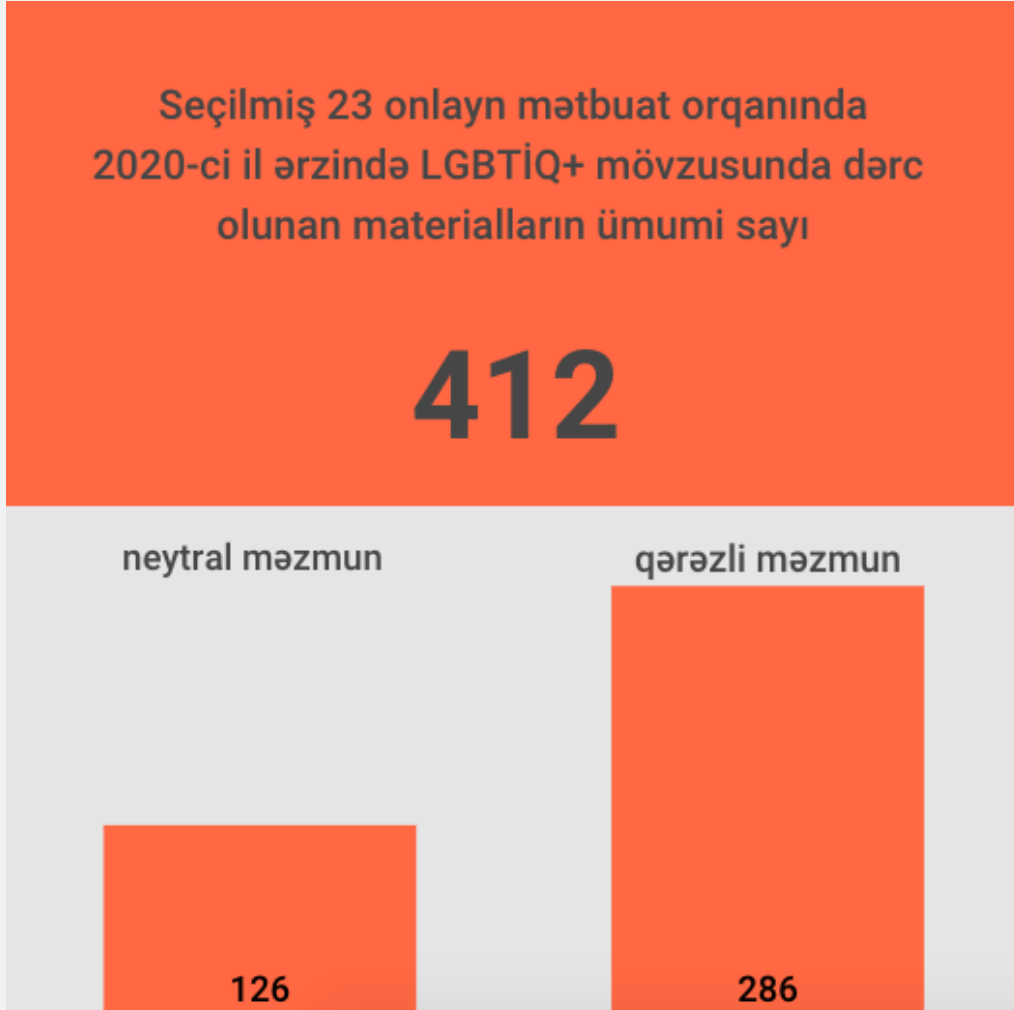
1. Veb saytın mövcudluğu.
2. Geniş auditoriyasının olması.
3. Bu mətbuat orqanında sosial-siyasi mövzularda yazılar dərc edilməsi.

Axtarışlar açar sözlər vasitəsilə aparılıb. LGBTİQ+ ilə bağlı yazıların müəyyən edilməsi məqsədi ilə lezbiyan, gey, biseksual, trans, interseks, cinsi oriyentasiya, cinsi mənsubiyyət, homofobiya, transfobiya, queer/kuir, eləcə də Azərbaycanda kuirləri təhqir etmək üçün mənfi mənada istifadə edilən “mavilər, üzdəniraqlar, azlıqlar” kimi açar sözlərdən istifadə olunub.

Verilmiş müddət ərzində tapılmış hər bir yazı aşağıdakı suallar baxımından nəzərdən keçirilib:

- Mətnə LGBTİQ+ə qarşı insan haqları pozuntusu varmı?
- Burada LGBTİQ+in fikirlərinə yer ayrılıbmı, yaxud LGBTİQ+i inkar edən şəxslərin fikirlərinə üstünlük verilibmi?
- Yazı üçün əsas məlumat mənbələri kimlərdir/nələrdir? Müəlliflər müxtəlif məlumat mənbələrindən istifadə ediblərmi?
- LGBTİQ+i təsvir etmək üçün hansı yerli terminologiyadan istifadə olunub?
- Yazıda LGBTİQ+in ölkədəki vəziyyəti ilə bağlı arayış xarakterli məlumat verilibmi?
- Mətn LGBTİQ+ə qarşı qərəzli baxış bucağındanmı yazılıb?

INFOQRAFIKA VƏ TƏDQIQAT NƏTİCƏLƏRİ

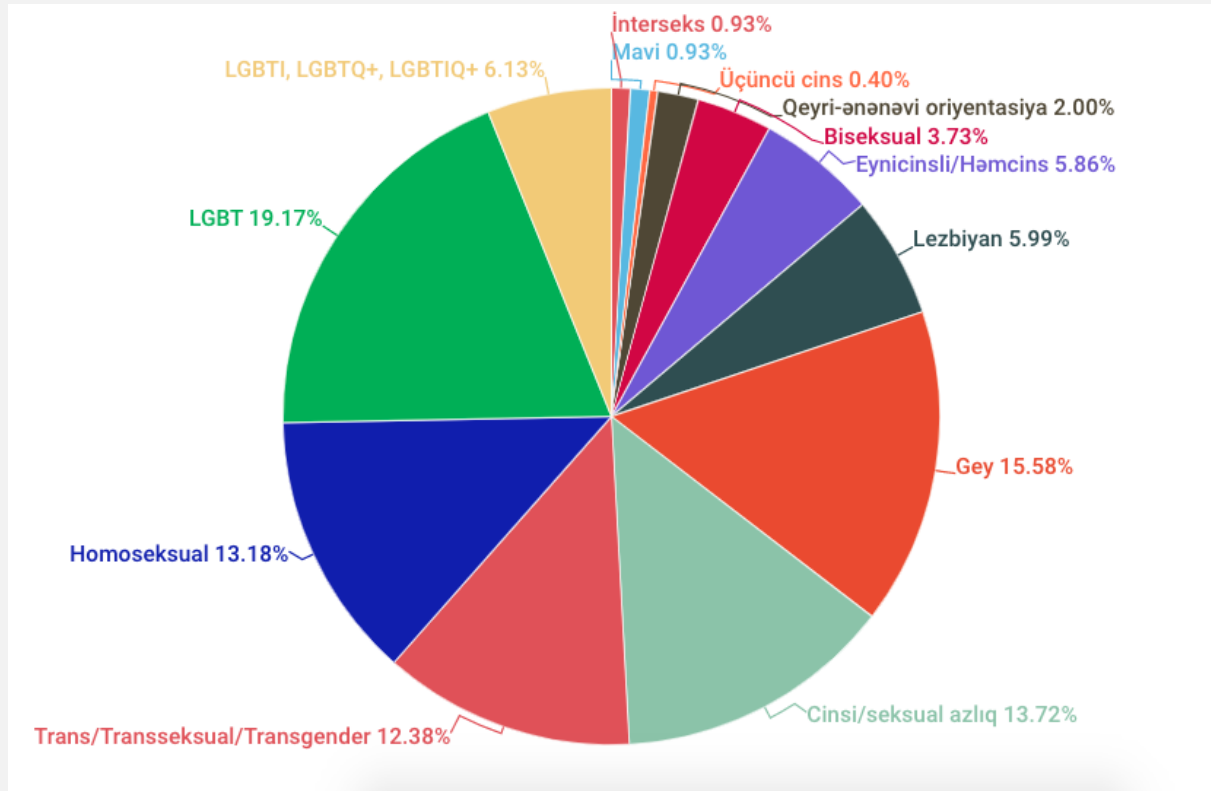
Şəkil 1.

İnternet axtarış sistemi ilə 23 media qurumundan 412 material tapıldı. Nəticələr göstərir ki, lezbiyan, gey, biseksual, trans və intersekslər haqqında mətbuatda çıxan materiallar tez-tez sensasiya kimi təqdim olunur, insanlar alçaldılır və ya LGBTİQ+ media tərəfindən tamamilə gözərdi edilir. Müxtəliflik, hüquq və azadlıqlar kontekstində hadisələrin işıqlandırılması olduqca zəifdir.

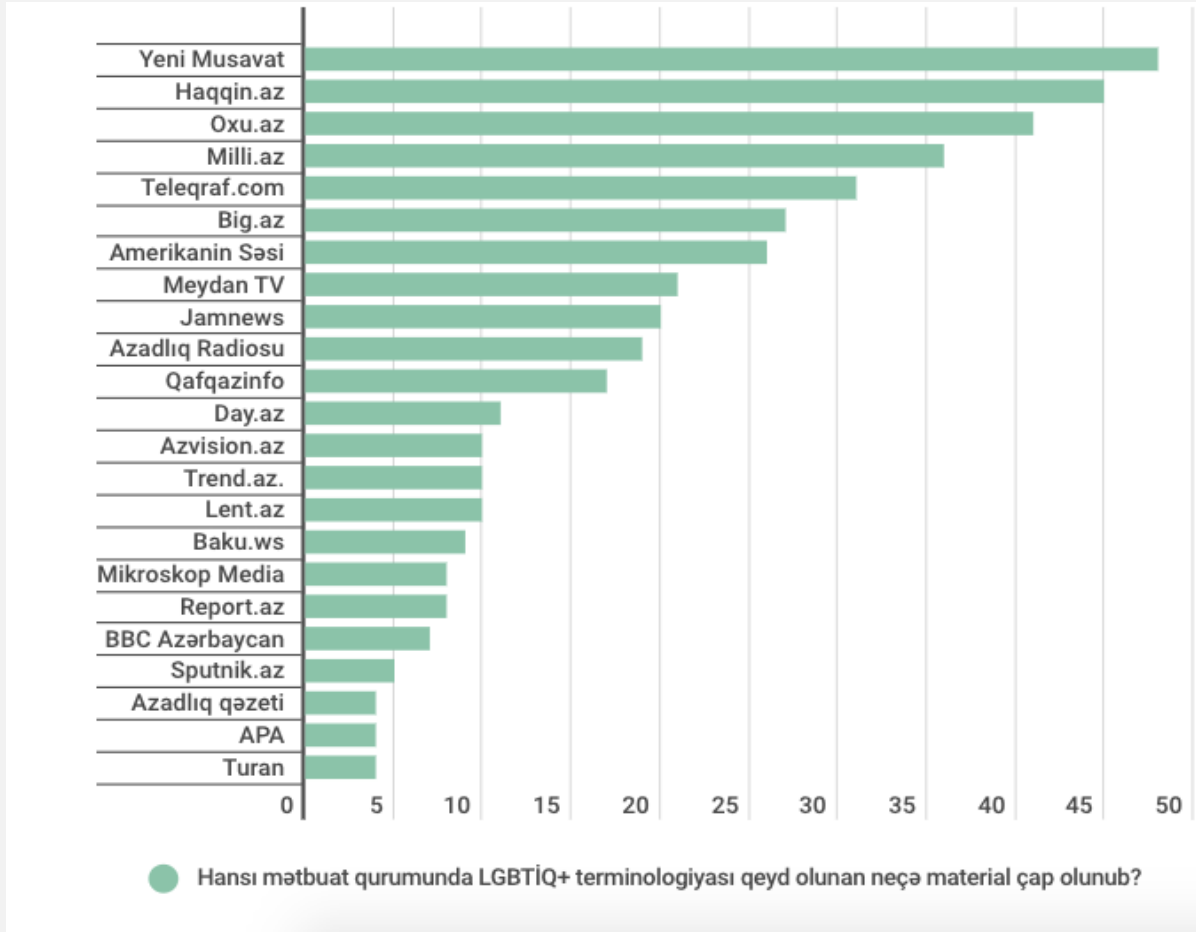
Şəkil 2.

Tapılan yazılı materiallardan 160-ı Azərbaycanda baş verənlər haqqındadır. Xarici xəbərlər isə 252 ədəd olmaqla ümumi sayın təxminən 61%-ni təşkil edib.

Şəkil 3.

Diqramdan məlum olur ki, 2020-ci ildə də media LGBTIQ+dən bəhs edərkən “üzdənirəq”, “mavi”, “azlıqlar”, “qeyri-ənənəvi oriyentasiya” kimi qeyri-məqbul, alçaldıcı ifadələrdən istifadə etməyə davam edib.

Şəkil 4.

LGBTİQ+lərə dair terminologiya və ya açar sözlərin qeyd olunduğu çap materialı sayına görə, ilk beşliyi maliyyə mənbəyi və ya siyasi baxış olaraq siyasi hakimiyyətlə əlaqəli olan media qurumları təşkil edir. Tablodakı əks qütbü - LGBTİQ+lər haqqında daha az yazılı material işləmiş qurumlar insan hüquq və azadlıqlarını əsas meyar götürən, cəmiyyətin vəkili olmağı, başqa sözlə, demokratiyanın “gözətçi köpəyi” (watchdog) funksiyasını öz üzərinə götürən media qurumlarıdır. İlk baxışdan burada bir paradoks var və təəccüb doğura bilər. Lakin bəzi media qurumlarının məsələləri hansı yöndən işıqlandırdığına bir qədər detallı baxaraq kəmiyyətin keyfiyyətlə heç bir əlaqəsi olmadığını görəcəyik.

2020-Cİ İL NƏ İLƏ YADDA QALDI?

2020-ci ildə LGBTİQ+ ilə əlaqəli olaraq medianın ən çox işıqlandırdığı mövzular belədir:

- Müxalif qüvvələrin Milli Şurasının qapalı iclasında səslənmiş homofobik fikirlər və sonradan bununla bağlı qurum rəhbərliyinin açıqlaması;
- 8 Mart Beynəlxalq Qadınlar Günü münasibətilə Bakıda keçirilən “8 Marş - Bizimdir hürr küçələr” mitinqi;
- İkinci Dağlıq Qarabağ Müharibəsində həyatını itirmiş bir əsgərin hekayəsinin “şəhid kimliyi” və “gey kimlik” müstəvisində istismar olunması;
- İstanbul Konvensiyasının müzakirələrində LGBTİQ+ məsələsi;
- şou-biznes və skandallaşdırma.

Qeyd olunan mövzular arasında medianın ardıcıl olaraq gündəmdə saxladığı isə “Milli Şura və homofobiya” mövzusu olub.

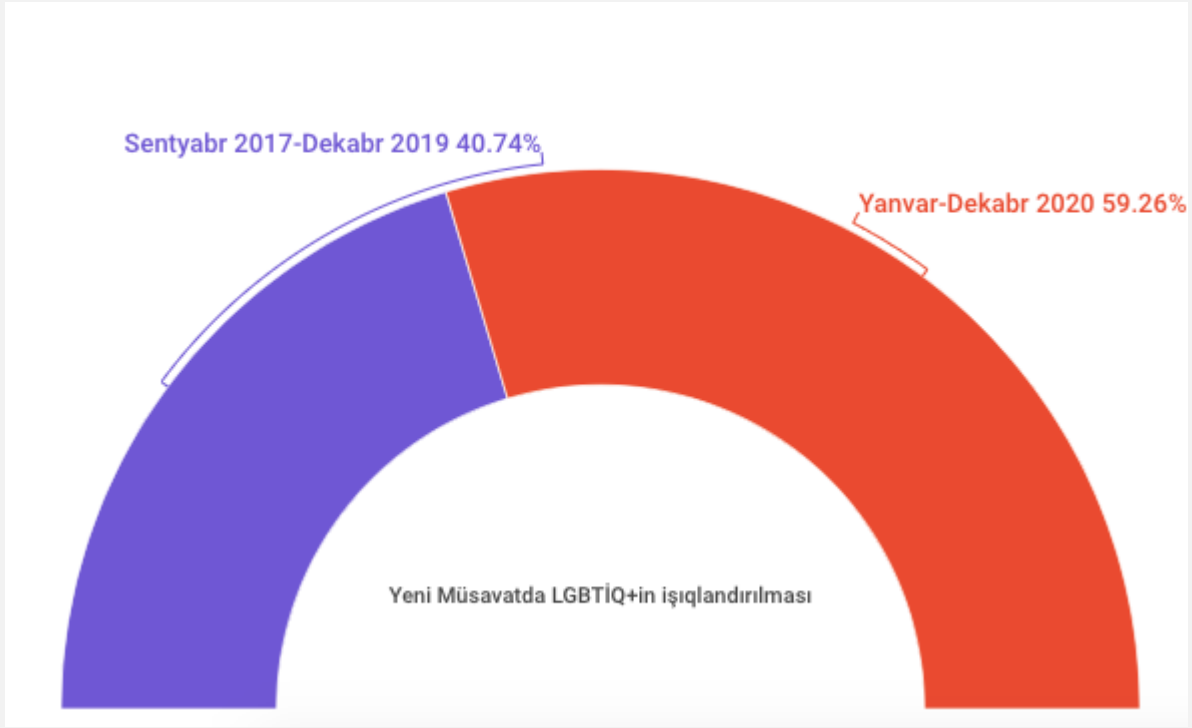
Mayın 13-də Demokratik Qüvvələrin Milli Şurası internet vasitəsilə keçirdiyi iclası zamanı geyləri təhqir edən fikirlər səsləndirilib. Həmin görüntülərdə Milli Şuranın bəzi üzvləri ABŞ-da yaşayan azərbaycanlı jurnalist İsmayıl Cəlilov və onun statusları haqqında danışır, onu müzakirə edir və geyləri bir neçə dəfə təhqir edirlər.

Sözgedən videoda Milli Şuranın üzvü, keçmiş millət vəkili və Azərbaycanın AŞPA-dakı nümayəndə heyətinin keçmiş üzvü Gütəkin Hacıbəyli geylər barədə danışarkən "üzdəniraq" ifadəsi işlədir. "Çünki biləsiniz ki, Qərbin bir nömrəli prioriteti bu azlıqların hüquqlarıdır, bu üzdəniraqlardır. Ona görə də onlar çox həssas yanaşırlar", - Gütəkin Hacıbəyli iclasda deyir. Vətəndaş Həmrəyliyi Partiyasının Ali Məclis sədri, Milli Şura üzvü Rafiq Manafli da

iclasda jurnalistin ünvanına təhqiramiz ifadələr işlədərək əlavə edir ki, "mən t ess f edirəm ki, Hitler o vaxt geyləri qırıb qurtarmadı".

İclas zamanı səsləndirilən bu fikirlərə hər hansı etiraz etməmiş sədr Cəmil Həsənli g l n tənqidi reaksiyalardan sonra sosial  b k  hesabında g r nt l rin "məqsədli  kild " k sildiyini v  kəsilən hissədə Rafiq Manaflının ifadələrinə etiraz edildiyini bildirib. O, Rafiq Manaflının cinsi azlıqlar barədə işlətdiyi ifadələri "yolverilməz" adlandırıb.

Bu hadisə təkcə LGBTİQ+ aktivistl ri arasında deyil, həmçinin LGBTİQ+fobik mediada da böyük rezonans dođurdu. Hətta sonuncu   n homofobik diskursun yayılması baxımından göydəndüşmə bir fürsət olduđunu demək mümkündür. Belə ki, LGBTİQ+ vətəndaşların hələ də zorakılıqla üzləşdiyi, d y ld y , işgəncə gördüyü v  öldürüldüyü, qanunvericiliyin LGBTİQ+lərə yönəlik möhkəm əsaslarının olmadığı, siyasətçilərin davamlı olaraq fobik  ıxı larla LGBTİQ+ləri hədəfə çevirdiyi Azərbaycan cəmiyyətində homofobik media bir ne e ay dayanmadan hadisəni m n etl rd  saxladı. Məsələn, onlardan biri "Yeni M savat" q zetidir. Qəzet bir vaxtlar millətçi-liberal müxalif M savat Partiyasına bađlı olsa da, hazırda h kum ty nl  siyasət yürütdüyü açıq-aşkardır.

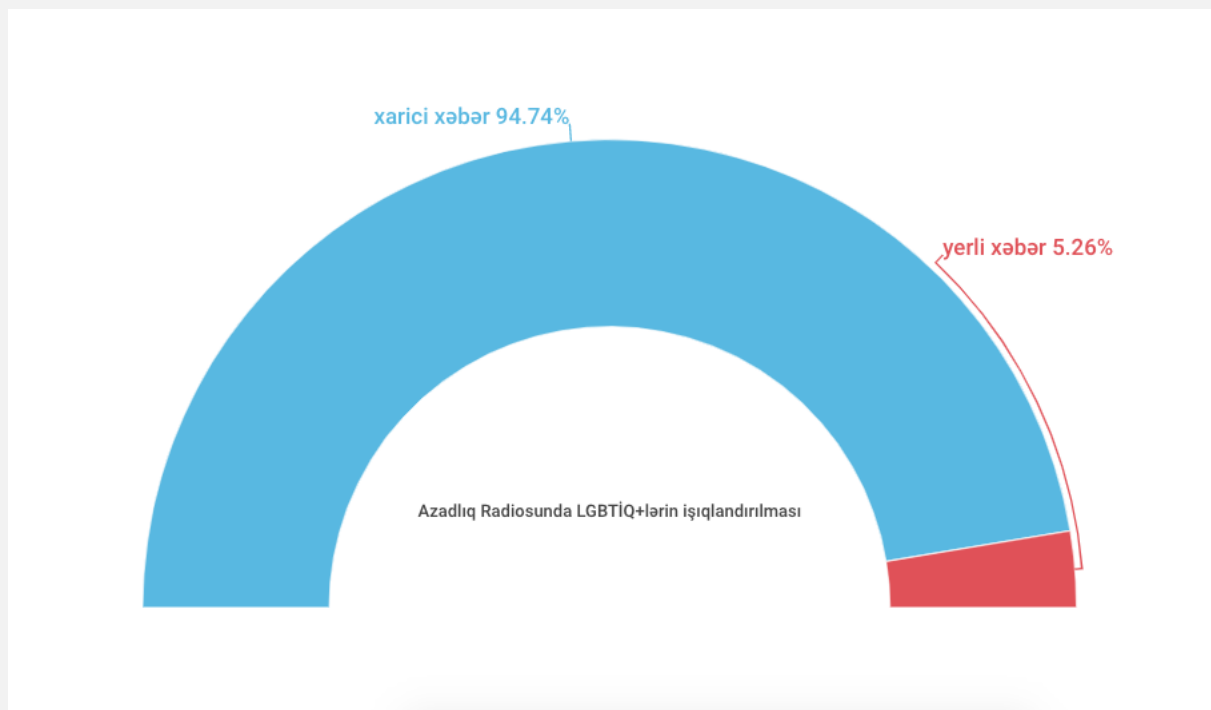
Şəkil 5.

2017-ci ilin sentyabrından 2019-cu ilin dekabrınadək olan dövrü tədqiq etdiyimiz hesabatdan məlum olur ki, “Yeni Məsavat” qəzeti 16 ay ərzində LGBTİQ+lərə dair 33 material (18 xarici, 13 yerli) dərc edib, 2020-ci ildə - 12 ay ərzində bu say 48-ə (21 xarici, 27 yerli) yüksəlib. Bu yüksəlmə nəyin hesabına baş verib? Rəqəmlərə nəzər yetirəndə məlum olur ki, “Yeni Məsavat” qəzetinin yerli kontekstdə təqdim etdiyi 27 materialdan düz 17-si, yəni 62%-i öz siyasi rəqibləri - Milli Şuranın onlayn iclasında səsələnən homofobik fikirlərin və həmin hadisə ətrafında baş verənlərin çək-çevir edilməsi barədədir. Nəticə etibarilə, “Yeni Məsavat”da 2020-ci il boyunca LGBTİQ+lərə dair terminlərin çoxalması LGBTİQ+lərin problem və hüquqlarına dair mövzuların qaldırılması, görünən olmalarının artması ilə bağlı deyil, əksinə, LGBTİQ+lərin siyasi rəqibə qarşı alət kimi istifadə edilməsindən qaynaqlanır.

LGBTİQ+ mövzusunun “Yeni Məsavat”a “qonaq” olmasının ikinci səbəbi isə feministlərin 2-ci “8 Mart” nümayişi olub. Belə ki, qəzet bu aksiyanı əsas götürərək, LGBTİQ+ləri və feministlərin alçaldılmasına yol verib.

Lakin “Yeni Məsavat” tək deyil. Qiymətləndirilmiş 23 mətbuat orqanında LGBTİQ+lə əlaqəli çıxan 412 materialdan 62-si Milli Şuranın iclasına həsr olunub, bu isə ümumi materialların 13 faizini təşkil edir.

Monitoring göstərir ki, cəmiyyət daxilində homofobiyanın güclü olduğunu bilən ictimai fiqurlar, siyasi rəqiblər siyasi məqsədlər üçün bu fürsətdən geniş istifadə ediblər.

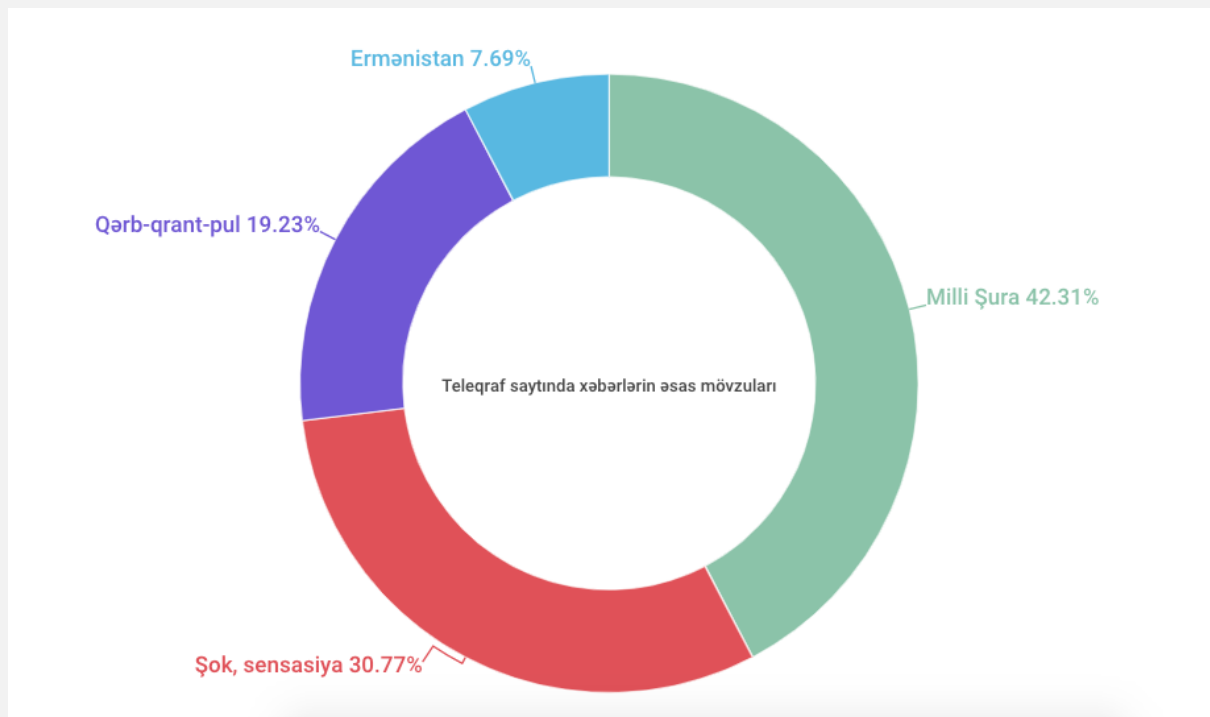

Şəkil 6.

Monitoring zamanı diqqət çəkən media qurumlarından biri də Azadlıq Radiosunun Azərbaycan xidmətidir. Qurumun saytında 2020-ci il ərzində LGBTİQ+ə dair termin və ifadələrin keçdiyi 19 material tapıldı: onlardan 18-i xarici xəbər, 1-i isə Azərbaycanla əlaqəli (“LGBT hesabatında Azərbaycandan nə deyilir” başlıqlı) xəbərdir.

Radionun veb saytında özünün missiyası belə açıqlanır: “Azadlıq Radiosunun missiyası azad medianın qadağan edildiyi, onun hələ formalaşmadığı ölkələrdə xəbərlər yaymaqla demokratik dəyərləri və institutları dəstəkləmək, insan haqlarını qorumaqdır”.

Bu prinsiplərə baxmayaraq, ötən il iyunun 22-də Bakıda bir trans qadının bıçaqlanaraq qətlə yetirilməsi, başqa bir trans qadının satın aldığı evdən fobik əsaslarla uzaqlaşdırılması və ardınca Ombudsman Aparatı qarşısında təkbəşinə etiraz aksiyası, aparıcı siyasi fiqurlar tərəfindən LGBTİQ+lərin nifrət nitqinə məruz qalması kimi xəbər gündəmi yaradan, bir çox başqa mətbuat qurumları tərəfindən yerindəcə işıqlandırılan hadisələr Azadlıq Radiosu üçün insan hüquqlarının pozulması kimi qiymətləndirilməyib, beləliklə də, xəbər hazırlayacaq dəyər daşımayıb.

Şəkil 7

Radara düşən hökumətyönlü saytlardan “Teleqraf”a nəzər saldıqda məlum olur ki, 2020-ci il ərzində 31 yazılı materialından 16-sı yerli xəbərlərə həsr olunub. Onlardan 11 ədədi Milli Şura ətrafında baş verənləri bəhanə edərək müxtəlif ictimai-siyasi xadimlərdən hadisəni şərh etmələrini istəyib, nifrət nitqi və homofobiyanı tirajlayıb, 5 ədədi isə “qrant, pul, Qərb” ittihamları ehtiva edib. Vaxtilə hüquq müdafiəçisi kimi tanınan şəxslərlə aparılmış müsahibələr LGBTİQ+ aktivizmini “Qərbin diktəsi” kimi təqdim edərək insanların hüquq və azadlıqlar, yaşamaq uğrunda mübarizəsinə qaranlıq fon verilib, gözdən salmağa çalışılıb.

Köşə yazıları - nifrətin bariz mənbəyi kimi

Monitoring üzə çıxarıb ki, mətbuat köşə yazılarında daha çox nifrət nitqi, diskriminativ dil, alçaldıcı üslubdan istifadə etməyə imkan tapır.

“Yeni Müsavat” qəzetinin 08.06.2020-ci il tarixində Aynur Camalqızı imzası ilə yayımladığı köşə yazısı belə adlanır: [“Cəmil Həsənli sirləri açdı: “mavi” qalmaqalı, xəyanət...”](#)

Məqalə müxalif qüvvələri birləşdirən Milli Şuranın onlayn iclaslarının birində seksual oriyentasiyasına görə hədəfə çevrilmiş jurnalistə qarşı işlədilən alçaldıcı ifadələr sonrası yaranan müzakirələr haqqındadır. Müəllif qeyd edir: “Tarixçi-alim-professor, yəni dərk etmirsənmi ki, LGBT sevginlə, dəyərlərə xəyanətinlə bu xalq səni heç JEK müdiri də qoymaz? Bu xalqın əxlaqını aşındırmaq, genefonduna edilən hücum göstərişini kimdən almısınız? Ümumiyyətlə, bu nə siyasət, nə əxlaq, nə mübarizədir? LGBT-yə münasibətinizin tolerant olduğunu göstərməkləmi Azərbaycanda siyasi meydanda qalacağınızı düşünürsünüz? Yoxsa sizə buna görə qrant verən ağalarının sifarişlərini yerinə yetirirsiniz?”

Azərbaycanda həm iqtidar, həm də müxalifət nümayəndələri tərəfindən dəfələrlə və ardıcıl şəkildə LGBTİQ+fobik açıqlamalar qeydə alınıb. Bu baxımdan onlar tərəfindən kuir vətəndaşların “əsas” vətəndaş kimi qəbul edilmədiyini müşahidə olunur. Ona görə də kuir vətəndaşları aralarındakı rəqabətdə və konfliktdə bir-birini alçaltmaq üçün vasitəçi kimi istifadə edirlər. Bu istifadə isə kuir vətəndaşların sosial və siyasi haqlarına çatımlılıqda yaşadığı problemlərin arxa planda qalmasına səbəb olur. Beləliklə, kuir vətəndaşlar mətbuat səhifələrində iki siyasi tərəfin “müharibə meydanına” çevrilir, cəmiyyətdə mövcud stereotiplər daha da gücləndirilir.

Köşə yazılarına qonaq olan mövzulardan başlıcası feminist hərəkatın 2020-ci ilin 8 martında həyata keçirdiyi “Bizimdir hürr küçələr” mitinqi olub. Məsələn, Azvision.az saytında martın 8-də [“Qadın paltarlı proxy-müxalifət:](#)

[Feministlərin məqsədi nədir?](#) adlı məqalə yayımlayıb. Məqalənin müəllifi saytın baş redaktoru Vüsal Məmmədovdur. Məqalə başdan sonadək aksiya iştirakçılarının şəxsiyyətinə və şəxsi həyatına hücumdan, alçaldıcı və nalayiq ifadələrdən ibarətdir. Müəllif qeyd edir: “Lap yaxından baxanda isə görürük ki, söhbət heç tək cə qadın hüquqlarından da getmir: Cinsi azlıqlar, “mavi”lər, “çəhrayı”lar, LGBT... – hamısı bu bozbaşın içində bir-birinə qarışıb. Maraqlıdır, onların Azərbaycanda hansı problemləri var ki?”

“Yeni Müsavat” qəzetində köşə yazısı ilə müsahibəni bir-birinə qarışdırmış, rəy ilə faktı bir-birindən ayırmamış jurnalist Jalə Mütəllimova da ölkədə davamlı olaraq LGBTIQ+ləri hədəfə çevirənlərdəndir. [“Sevgisiz ailələrin “feminist” cocuqları: Nərmin Şahmarzadənin atası ilə sensasion müsahibə...”](#), - başlıqlı yazısında Jalə Mütəllimova 8 mart nümayişi ilə əlaqəli vacib bir “sirrini üstünü açır”: Martın 8-də Bakıda keçirilən aksiyanın eynisi bir neçə ölkədə eyni tələblərlə, eyni şüarlarla keçirilib [...] Gün eyni, tələb eyni, şüar eyni, iştirakçı təbəqənin davranışı, həyat tərzi yaxın, bircə millətlər fərqli... Bu boyda təsadüfə kimsə inanarmı? Bu boyda təsadüf olurmu? Olmur! Böyük ehtimal budur ki, aksiya bir mərkəzdən idarə olunub. Türkiyə, Azərbaycan, nə qədər qərribə səslənsə də, bir də Rusiya əsas hədəf olub”.

Köşə yazısında Mütəllimova reallığı təhrif etməklə auditoriyanı manipulyasiya etməyə çalışıb. Kuirləri/feministləri/aktivistləri "qrantıyeyən" adlandıraraq insanların yaşadığı problemləri pərdə arxasında saxlayır, cəmiyyəti manipulyasiya edib. Sanki Azərbaycanda homofobiya yox imiş kimi və kuirlərin məruz qaldığı problemlər də kuirlərin uydurduğu qeyri-real hadisələrmiş kimi. Bu da kuirlərin mübarizəsinə zərər verən, onu etibarsızlaşdıran və cəmiyyət ilə əlaqəsini kəsən siyasətə xidmət edir.

Gender mənsubiyyəti və seksual oriyentasiyaya vurğu

Kuirlərdən bəhs edən reportajların əksəriyyətində jurnalistlər hadisənin, mövzunun özündən daha çox cinsi oriyentasiya və ya gender kimliyinə, bədən müxtəlifliyinə diqqət yetirirlər. Məsələn, Qafqazinfo saytı 22.07.2020-ci il tarixində "[Tik-Tok”da narkotiki təbliğ edən cinsi azlıqlar saxlanıldı - Video](#)" adlı xəbər yazıb. Narkotik maddə qəbulunun təbliği ilə məşğul olmaq qanunvericiliklə qadağan edilirsə, bu qanunun pozulmasına görə cinsi oriyentasiya və gender kimliyindən asılı olmayaraq, hər kəs məsuliyyətə cəlb oluna bilər. "Tik-Tok”da narkotiki təbliğ edən heteroseksuallar saxlanıldı" başlığı yazarsınız mı? Bu suala cavabınız "yox"dursa, deməli, narkotik vasitələrin təbliğindən bəhs edərkən insanların gender kimliyini qabartmaqla LGBTİQ+lər barədə olan mənfi təsəvvürləri daha da möhkəmlətməyə, onlara "narkoman" damğası vurmağa, cəmiyyət gözündə alçaltmağa çalışırsınız.

Və yaxud LGBTİQ+lərin qətlə yetirilməsi faktı ilə bağlı məlumat verərkən media cinayətin araşdırılmasından çox cinsiyyət kimliyini vurğulayır.

Alçaltma

Azərbaycan KİV-ləri kuir şəxslərə qarşı tez-tez alçaldıcı yanaşma sərgiləyir. Bu, bir neçə şəkildə baş verir.

Birincisi, media orqanları tez-tez və coşğuyla dövlət məmurları və ya başqa ictimai fiqurlar tərəfindən açıq-aşkar homofobik açıqlamaları olduğu kimi tirajlayırlar, hansısa tanınmış şəxslərə istinadən təhrif olunmuş və yanlış məlumatları olduğu kimi çatdırır, o məlumatların səhihliyinə və ya tənqidinə dair alternativ rəy təqdim etmirlər.

İkincisi, KİV-lərin özləri bəzən LGBTİQ+ şəxslərin ünvanına alçaldıcı ifadələrdən istifadə edirlər; Məsələn, hələ də "üzdəniraq" kimi bir söz mediada dövriyyədədir.

Üçüncüsü isə siyasi fiqurlar LGBTİQ+ləri ifadə edən söz və terminlərlə, yaxud onlara eyham vuran ibarələrlə öz rəqiblərini alçaltmağa çalışırlar, media isə bu cür alçaldıcı konteksti genişləndirir, “clickbait” məqsədilə insanların təhqirə məruz qalmasına meydan verirlər. Bu cür kuirfobik xəbərləri birbaşa, heç bir qeyd olmadan tirajlayırlar.

Homoseksuallığın xəstəlik və ya qeyri-təbii məhfum kimi təqdimatı

Azərbaycan mediası tez-tez heç bir elmi əsas olmadan kuirliyi xəstəlik və ya qeyri-təbii təcrübə adlandıran şəxslərin fikirlərinə istinad edir. Belə çıxışlar edən şəxslərin fikirləri nadir hallarda sorgulanır. Çıxış edən şəxslərin təcrübəsindən asılı olmayaraq, "ekspert" kimi təqdim olunurlar, beləliklə də "yol göstərən", "müdrək insan" obrazında cəmiyyəti manipulyasiya etməyə, yanlış, LGBTİQ+fobik fikirləri populyarlaşdırmağa gətirib çıxarırlar.

Konspirasiya nəzəriyyələri

Haqqın.az saytında 11.03.2020-ci il tarixində [“Неоконченное ЛИБРЕТТО по Айсель НАШЕ ПОСЛЕСЛОВИЕ”](#) adlı köşə yazısında müəllif İlqar Hüseynov yazır: “На протяжении последних десятилетий многочисленные зарубежные фонды и институты выделяют миллиарды долларов на защиту прав различных сексуальных меньшинств и продвижения пресловутого гендерного равенства. И деньги эти направляются именно в страны, где сильны традиционные устои общества. В свои сети радужными посулами, призывами создать некое сообщество людей с безграничной свободой, в том числе и сексуальной, эти деструктивные силы заманивают в первую очередь не имеющую жизненного опыта молодежь. Причем главным образом молодых женщин, по какой-то причине пока не создавших семью, чувствующих себя одинокими, что так свойственно девушкам в определенном возрасте.”

Azərbaycan mətbuatında dominant olan konspirologiya nəzəriyyələrindən biri LGBTİQ+lərin ənənəvi ailə modelini dağıtmaq, nəticədə də xalqı məhv etmək kimi məqsədlər güddüyü, bu istiqamətdə hansısa dairələr tərəfindən məqsədli şəkildə maliyyələşdirildiyi düşüncəsidir. LGBTİQ+ləri əxlaqi, mənəvi pozğunluq kimi təqdim etməklə cəmiyyətə bir SOS siqnalı verirlər. Bu əsassız konspirologiya nəzəriyyələri jurnalistlər tərəfindən homofob məmurlardan və ya məşhurlardan sitat gətirərək, tənqidsiz şəkildə əks olunur və gücləndirilir.

Geniş yayılmış digər konspirologiya nəzəriyyəsi isə “Qərbdən axan külli miqdarda pul” ətrafında qurulub. Belə ki, LGBTİQ+lərin həyat uğrunda mübarizəsinə, maarifləndirici tədbirlərinə haqq və bərabərlik prizmasından analiz etməyə heç cürə yaxın durmayan sifarişli yazılara əli öyrəmiş mətbuat nümayəndələri bu işdə bir “sifariş” tapmağa ciddi cəhd göstərirlər. “Qərbin xoşuna gəlmək”, “qrant almaq”, “xaricə getmək” üçün aksiyaya çıxmaq mediada geniş yayılmış ittihamlardır. Teleqraf saytı 14.05.2020-ci il tarixində köşə yazarı Elçin Alioğlu ilə [“LGTB-nin pulları öncə Gürcüstana, nağdlaşdırıldıqdan sonra isə ölkəyə gətirilirdi...”](#) başlıqlı müsahibə dərc edib. “Bakıda cinsi azlıqların aksiyaları keçiriləndə, onlar həmişə sinələrini qabağa verib LGBT icmasının hüquqlarını müdafiə ediblər. Söhbət onların hüquqlarının müdafiəsindən yox, külli miqdarda maliyyə vəsaitlərinin əldə edilməsi üçün zəminin hazırlanmasından gedir. Bu vəsaitlərin bir qismi indiyə qədər əldə olunurdu, kuryerlər vasitəsilə Gürcüstana gətirilirdi, orada nağdlaşdırılıb Azərbaycana keçirilirdi” - deyə, Alioğlunun fikirləri heç bir əks-argument olmadan son həqiqət kimi təqdim olunub.

LGBTİQ+lərə qarşı köklü bərabərsizliyin və zorakılığın aradan qaldırılması çağırışlarına bu cür konspiroloji çərçivə vermək beynəlxalq fondların iş mexanizmindən məlumatsız olduqlarını göstərməklə yanaşı, LGBTİQ+lərə dair səslənən ən kiçik müsbət fikri insan hüquqları kontekstindən uzaqlaşdırmağa xidmət edir. Bu yanaşma təkcə Azərbaycan mediası ilə məhdudlaşmır, LGBTİQ+lərə dair qlobal konspiroloji nəzəriyyənin bir parçasıdır.

Skandal

Şəkil 8.

Araşdırma göstərir ki, mətbuat LGBTİQ+ ilə əlaqəli məsələlərə sensasion məzmununda yanaşır. Belə ki, bir çox KİV-də ictimaiyyətin LGBTİQ+lərlə bağlı anlayışının stereotipik aspektlərinə diqqət yetirilir; məsələn, qürur paradlarından, cross-dresserlərdən və ya makiyajlı transgender qadınlardan şəkilləri tez-tez istifadə edirlər. Bu, xəbərin homoseksualların paradları, karnaval geyimləri və ya transgender kimlikləri ilə heç bir əlaqəsi olmadığı yerlərdə belə olur; məsələn, bu kimi şəkillər cinayət və ya siyasi hadisə barədə məlumat verilərkən istifadə olunur. Mediada yer alan xəbərlərdə kuir kimliklər ekzotik bir şey kimi işıqlandırılır, qeyri-normal hal kimi başqa yerlərdən ölkəyə idxal olunduğu vurğusu qoyulur.

Məqalə başlıqlarında “şok”, “qalmaqal” sözləri istifadə etməklə, “skandal” konteksti yaratmaqla media cəmiyyətdə kök salmış mənfi fikirləri gücləndirir.

Müsbət nə var?

Monitorinq göstərir ki, ölkə mediasında LGBTİQ+lərin müsbət işıqlandırılması - yəni hüquq və azadlıqlar kontesktində məsələnin ələ alınması bu sahədə fəaliyyət göstərən vətəndaş cəmiyyəti qruplarının səyləri ilə birbaşa əlaqəlidir. Başqa sözlə, bərabər imkanlar uğrunda aparılan mübarizənin sahəsi genişləndikcə mediada müsbət yöndən məqalələrin sayında da artışı görünür.

YEKUN

Araşdırma zamanı 2020-ci ilin yanvar-dekabr aylarını əhatə edən müddət ərzində seçilmiş onlayn mətbuat orqanlarında dərc olunmuş 412 material (xəbər, məqalə, müsahibələr və rəy) nəzərdən keçirilib. Bunlardan 30 faizi məqbul, 70 faizi isə qeyri-məqbul materiallardır.

12 ay ərzində LGBTİQ+ ilə bağlı dərc olunmuş xəbərlər nəzərdən keçirilib və müəyyən olunub ki, mediada LGBTİQ+in fundamental hüquqları pozulub. Monitorinqin nəticələri göstərir ki, bir çox media orqanı LGBTİQ+ə qarşı zorakılığa səbəb ola biləcək mənfi stereotipləri gücləndirir. LGBTİQ+ ilə bağlı əhəmiyyət kəsb edən hekayələr - hüquq və bərabərlik, o cümlədən hüquqpozmaqlarla bağlı narahatlıqlar media tərəfindən əksər hallarda göz ardı edilir.

Çox halda termin və ifadələrin əksəriyyəti düzgün istifadə olunmayıb. Məsələn, "cinsi azlıq" kimi fobik bir ifadənin mediada 2020-ci ildə istifadəsi çoxalıb. Eyni fikirləri "LGBTİQ+ icması" ifadəsinə də şamil etmək olar. Nə vaxtsa məqbul hesab olunmasına baxmayaraq, hal-hazırda bu, köhnəlmiş və fobik termin hesab olunur. İcma gettolaşma ilə, yəni cəmiyyətdən təcridlə assosiasiya olunduğu üçün "icma" ifadəsini işlətmək kuirləri cəmiyyətdən izolyasiya olmuş və cəmiyyətin normalarına aid olmayan, bu solumdan

kənar fərdlər, kimliklər kimi kodlayır. Bu da nəticədə cəmiyyətin kuirləri "yad ünsür" kimi görməsinə gətirib çıxaran səbəblərdən birinə çevrilir.

Araşdırma göstərir ki, Azərbaycan mediasında LGBTIQ+dən əsasən siyasi rəqibləri təhqir etmək üçün istifadə olunub.

Xəbər və ya məqalə ilə əlaqəsi olmasa da, jurnalistlər insanların seksual oriyentasiyası və ya cinsi mənsubiyyətini qeyd edirlər. Halbuki onlar heç bir zaman "X partiyasının sədr müavini heteroseksualdır" kimi xəbərlər yazmırlar.

Transfobiya özünü mediada daha qabarıq göstərir. Trans insanlar barəsində "cinsiyyətini dəyişmiş", "keçmişdə kişi/qadın olan" və ya "kişi/qadın doğulmuş" kimi ifadələrdən istifadə olunur. Yaxud da israrla şəxsin özü üçün seçdiyi addan deyil, onların şəxsiyyət vəsiqəsindəki adlarından istifadə olunur.

Yuxarıda qeyd olunan bütün problemlər göstərir ki, jurnalistlər öz biliklərini daim yeniləmək və ayrışdırıcı yol verməmək üçün kuir resurslarını araşdırmır və onlardan istifadə etmirlər.

© **QueeRadar** Azərbaycan mətbuatındakı LGBTİQ+fobiyanı aşkarlamaq, ictimailəşdirmək və onunla mübarizə aparmaq üçün ortaya çıxan bir təşəbbüsdür. Məqsədimiz həm mətbuatdakı LGBTİQ+fobik kontentləri göstərmək, həm onların arxivini formalaşdırmaq, həm də bu mövzuda mətbuatın inkişafına nail olmaqdır.

Əlaqə:

www.queeradar.com

E: queerradar@gmail.com

F: facebook.com/queeradar

IG: [@queerradar](https://instagram.com/queerradar)